

РОЗДІЛ 5 ПРАВО

УДК 343.982

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.18>

Бондар Володимир Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри правосуддя

Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0003-1552-4555

ПРО ОСНОВИ МЕТОДИКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ABOUT THE BASIS OF THE METHODOLOGY OF THE PRE-COURT RESEARCH OF COLLABORATION ACTIVITIES

Статтю присвячено основам методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України.

Обґрунтовано, що криміналістичний об'єкт пізнання являє собою специфічну інтегративну систему, котра формується на базі правових, кримінологічних, оперативно-розшукових та криміналістичних характеристик кримінальних правопорушень та пов'язаних з ними подій. Стрижнем цієї системи є обставини, включені в кримінальний процесуальний предмет доказування, які конкретизуються та розвиваються з огляду на ознаки, передбачені ст. 111-1 КК України (а в разі інкримінування сукупності кримінальних правопорушень, також з огляду на ознаки, передбачені іншими статтями КК України).

Виокремлено принципи, які є значущими для формування видової методики розслідування колабораційної діяльності.

Зазначено, що формування видової окремої методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України дозволить вирішити такі задачі: 1) встановити положення, які складають основу виокремлення рекомендацій з досудового розслідування колабораційної діяльності як спеціальної форми державної зради з базової окремої методики розслідування; 2) визначити напрями досудового розслідування, які носять специфічний характер для колабораційної діяльності; 3) формалізувати підхід до розслідування колабораційної діяльності; 4) встановити закономірності виявлення колабораційної діяльності, а також об'єктів, на яких можуть бути виявлені сліди та слідові комплекси, котрі складають механізм кримінального правопорушення досліджуваного виду, сформувати комплекс рекомендацій з виявлення цих слідів, їх дослідження та перевірки достовірності; 5) розробити та описати загальний підхід до формування рекомендацій щодо поєднання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування колабораційної діяльності.

Ключові слова: криміналістична методика, колабораційна діяльність, криміналістична характеристика злочину, програма досудового розслідування, правовий режим воєнного стану.

The article is devoted to the basics of the methodology of pretrial investigation of criminal offenses provided for by Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine.

It is substantiated that the forensic object of knowledge is a specific integrative system, which is formed on the basis of legal, criminological, operational-investigative and forensic characteristics of criminal offenses and related events. The core of this system is the circumstances included in the criminal procedural subject of proof, which are specified and developed in view of the signs provided for in Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine (and in case of incrimination of a set of criminal offenses, also taking into account the signs provided for by other articles of the Criminal Code of Ukraine).

The principles that are significant for the formation of a specific methodology for the investigation of collaborative activities are highlighted.

It is noted that the formation of a specific method of pre-trial investigation of criminal offenses provided for by Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine will allow to solve the following tasks: 1) to establish the provisions that form the basis of separating the recommendations from the pre-trial investigation of collaborative activity as a special form of treason from the basic separate investigation methodology; 2) to determine the areas of pre-trial investigation that are of a specific nature

for collaborative activities; 3) formalize the approach to the investigation of collaborative activities; 4) to establish patterns of detection of collaborative activities, as well as objects on which traces and trace complexes can be detected, which make up the mechanism of a criminal offense of the investigated type, to form a set of recommendations for the detection of these traces, their investigation and verification of authenticity; 5) to develop and describe a general approach to the formation of recommendations regarding the combination of investigative (search) actions and covert investigative (search) actions during the pre-trial investigation of collaborative activities.

Key words: forensic methodology, collaborative activity, forensic characteristics of the crime, pre-trial investigation program, legal regime of martial law.

Постановка проблеми. Процес протидії України російській агресії пов'язаний з докорінними трансформаціями в різних сферах життя суспільства, в тому числі соціально-економічній. В свою чергу, процес реформування невідворотно пов'язаний зі зростанням окремих видів злочинів проти основ Національної безпеки України, зокрема передбачених ст. 111-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) («Колабораційна діяльність»). Згідно зі статистичними даними станом на 01.04.2023 судами першої інстанції за вчинення колабораційної діяльності (ст. 111-1 Кримінального кодексу України – далі – КК України) засуджено 160 осіб.

Складність боротьби з такими кримінальними правопорушеннями зумовлена комплексів факторів: знаходженням більшості підозрюваних на тимчасово окупованій території України, неможливістю в окремих випадках проводити негласні слідчі (розшукові) дії, а також специфікою діяльності органів правопорядку в таких умовах.

Дослідження слідчої та судової практики у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність дозволяє відзначити багато прикладів успішної та вмілої роботи працівників органів правопорядку щодо виявлення, розкриття та досудового розслідування кримінально каранних діянь, що розглядаються. В той самий час нерідкими є випадки професійних недоліків та помилок у розслідуванні таких кримінальних правопорушень, виявленні всіх співучасників та доказуванні їх вини. Причинами не завжди професійної роботи слідчих (дознавачів) у кримінальних провадженнях виступають нераціональна організація досудового розслідування, й тактично грамотне проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також недостатній рівень науково-методичного забезпечення.

Через це поки в боргу перед спеціалістами-практиками криміналістична наука, покликана забезпечити слідчу діяльність сучасним методичним інструментарієм щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень даного виду.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню проблематики доказування у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність

присвятили свої наукові розвідки Н. Антонюк, О.П. Бабіков [1], М.С. Бондаренко, І.В. Гловюк [5, с. 77–83], В. Жидков, Б.І. Кіщак [8, с. 56–61], А.В. Коваленко, Є. В. Ковкіна [9, с. 280], О.В. Козаченко, О.О. Кравчук, Є.О. Письменський [11, с. 8–16] та інші [2, с. 68–69; 3, с. 461–466; 4, с. 3–14]. Зокрема, В.В. Тіщенко з цього приводу нещодавно зазначив: «Виникає нагальна потреба у розробці нових криміналістичних методик розслідування... колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК) та інших злочинів проти основ національної безпеки». Втім, проблематика та особливості доказування у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність в умовах воєнного стану поширеного дослідження не отримала [12, с. 160–162].

Метою статті є науково обґрунтовані результати, придатні для формування основ методики досудового розслідування колабораційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне правопорушення – поняття, насамперед, кримінально-правове. Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Відповідно, колабораціонізм – це спеціальна форма державної зради громадян, яка виникає на окупованих ворогом територіях під час міжнародного збройного конфлікту, та передбачає добровільну співпрацю населення з окупантом. У міжнародно-правовому вимірі колабораціонізм інтерпретується як свідомо співпраця особи або групи осіб з окупаційною владою з метою здійснення ворожих дій проти власної держави, її народу та інтересів. Це включає в себе надання допомоги окупаційній владі, військову службу на її боці, розвідувальну діяльність, збір та передачу інформації, зраду військових та державних таємниць, співпрацю з органами окупаційної влади в політичній та економічній сферах, участь у пропаганді окупаційної ідеології та інше [8, с. 56–61].

Криміналістична інтерпретація кримінального правопорушення як реального явища базується на його розгляді: по-перше, як відносно автоном-

ного конкретного випадку людської діяльності; по-друге, цілісного системного утворення, котре має внутрішні та зовнішні зв'язки; по-третє, відображуваної (слідоутворюючої та слідосприймаючої) системи.

Криміналістичний об'єкт пізнання являє собою специфічну інтегративну систему, котра формується на базі правових, кримінологічних, оперативно-розшукових та криміналістичних характеристик кримінальних правопорушень та пов'язаних з ними подій. Стрижнем цієї системи є обставини, включені в кримінальний процесуальний предмет доказування, які конкретизуються та розвиваються з огляду на ознаки, передбачені ст. 111-1 КК України (а в разі інкримінування сукупності кримінальних правопорушень, також з огляду на ознаки, передбачені іншими статтями КК України), а також даних, відображених у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень даної категорії. Криміналістична характеристика дозволяє також доповнити перелік обставин предмета доказування так званими допоміжними (проміжними) фактами. Не дивлячись на те, що такі факти не входять у коло елементів предмета доказування.

За структурою ст. 111-1 КК складається з вісьмох частин: частини 1–7 передбачають основні склади кримінального правопорушення, а ч. 8 – кваліфікований склад, а також з чотирьох приміток із тлумаченням деяких термінів колабораційної діяльності. Відповідно до класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості діяння, відповідальність за які встановлена у ст. 111-1 КК, поділяються на такі види: кримінальний проступок (частини 1, 2 ст. 111-1 КК); нетяжкий злочин (частини 3, 4 ст. 111-1 КК); тяжкий злочин (ч. 5 ст. 111-1 КК); особливо тяжкий злочин (частини 6, 7, 8 ст. 111-1 КК).

Кримінально-правове поняття кримінального правопорушення слугує орієнтиром для криміналістичних досліджень. На його основі (виокремлення родів, видів злочинів) визначаються рівні криміналістичної класифікації злочинів.

Є.О. Письменський за основним критерієм – критерієм сфери співпраці з ворогом (окупантом) умовно виокремлює три основні типи (форми) колабораційної діяльності, зокрема:

а) ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: здійснення пропагандистської та іншої інформаційної діяльності, спрямованої на встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України тощо (частини 1, 3 і 6 ст. 111-1 КК України);

б) адміністративний та воєнно-політичний колабораціонізм: участь у діяльності незаконних органів, підрозділів, формувань, що утворені державою-агресором (частини 2, 5 і 7 КК України);

в) господарський (економічний) колабораціонізм: матеріале та інше забезпечення діяльності незаконних органів, підрозділів, формувань, що утворені державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1 КК України) [11, с. 75].

Результати аналізу судової практики продемонстрували, що в окремих випадках колабораційна діяльність розслідується в межах кримінальних проваджень, які здійснюються за сукупністю кримінальних правопорушень:

ч. 2 ст. 110, ч. 5 ст. 111-1 КК України, ч. 3 ст. 436-2 КК України та ч. 1 ст. 111-1 КК України;

ч. 2 ст. 110 та ч. 5 ст. 111-1 КК України;

ч. 1 ст. 111 КК України та ч. 5 ст. 111-1 КК України;

ч. 2 ст. 111-1 КК України та ч. 6 ст. 111-1 КК України;

ч. 3 ст. 111-1 КК України та ч. 5 ст. 111-1 КК України

ч. 7 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 111-2 КК України;

ч. 1 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 296 КК України;

ч. 2 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 296 КК України;

ч. 1 та ч. 5 ст. 111-1 КК України; ч. 4 та ч. 7 ст. 111-1 КК України;

ч. 1 ст. 111-1 КК України та ч. 3 ст. 436-2 КК України;

ч. 5 та ч. 6 ст. 111-1 КК України;

ч. 1 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 309 КК України;

ч. 2 ст. 109 КК України, ч. 5 ст. 111-1 КК України, ч. 2 ст. 435-1 КК України, ч. 3 ст. 436-2 КК України [6];

Проведене досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 111-1 КК України можливо вважати здійсненим швидко, повно і неупереджено, якщо було встановлено всі обставини, які складають предмет доказування та мають значення для кримінального провадження (ст. 91 КПК України).

Виокремимо принципи, які є значущими для формування видової методики розслідування колабораційної діяльності:

1) по-перше, принцип формування у слідчого (дізнавача) розуміння складності процесу розслідування кримінального правопорушення досліджуваного виду, навичок визначення його специфічних цілей і задач, урахування процесуальних

та криміналістично значущих на кримінальних процесуальних особливостей, зокрема:

– процесуальний порядок застосування запобіжних заходів під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-6, 260, 261, 437-442 КК України за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України (ч. 6 ст. 176 КПК України) – тримання під вартою;

– право слідчого судді, суду під час дії воєнного стану при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 КПК не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114-2, 258-258-6, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442 КК України (п. 5 ч. 4 ст. 183 КПК України);

– право керівнику органу досудового розслідування під час дії воєнного стану своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих (ч. 4 ст. 39 КПК України);

– процесуальний порядок використання показань, отриманих під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану як доказів у суді (ч. 11 ст. 615 КПК України);

– можливість Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам своєю постановою доручати здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування не лише у разі неефективності здійснення досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах введення воєнного стану;

– здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження (*in absentia*), завданням якого є забезпечення дотримання розумних строків досудового розслідування та судового провадження, а також своєчасне вирішення питання наявності чи відсутності підстав притягнення особи до відповідальності за вчинення інкримінованого кримінального правопорушення відповідно до вимог Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (87) 18 щодо

спрощення кримінального провадження, а також Резолюції № 75 (11) Комітету Ради Європи від 19.01.1973 про критерії, які регламентують здійснення провадження за відсутності обвинуваченого. Крім того, можливість здійснення судового провадження за відсутності обвинуваченого підтверджує Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема у рішеннях по справі «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» від 24.05.2007, по справі «Пуатрімоль проти Франції» від 23.11.1993, по справі «Кромбах проти Франції» від 13.02.2001. Так, ЄСПЛ дійшов висновку, що здійснення судового розгляду та ухвалення судового рішення за відсутності обвинуваченого не можна розглядати як порушення положень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод з боку держави у разі, коли немає підстав вважати, що обвинувачений не був належно повідомлений про розпочате стосовно нього судове провадження. Відповідно до ч. 2 ст. 297-1 КПК України спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених, зокрема ст. 111-1 КК України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук;

– абзацом 1 частини 9 статті 615 КПК України передбачено, що під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, в межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеним до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

2) по-друге, принцип сприяння у виробленні в слідчого (дознавача) знань та умінь координації дій інших членів слідчої групи, відповідних уповноважених оперативних підрозділів та їх оперативно-розшукових засобів, ресурсів, відкритих джерел інформації;

3) по-третє, принцип забезпечення слідчого (дознавача) рекомендаціями з організації взаємодії з правоохоронними, судово-експертними, судовими та іншими державними органами України,

Міжнародним кримінальним судом, міжнародними поліцейськими організаціями (Інтерполом (International Criminal Police Organization, ICPO)), Європол (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol)), Європейською прокуратурою (European Public Prosecutor's Office), Євроюстом (European Union Agency for Criminal Justice Cooperation) та ін.;

4) по-четверте, принцип сприяння у формуванні у слідчого (дізнавача) знань і навичок використання можливостей інформаційно-аналітичного забезпечення досудового розслідування колабораційної діяльності;

5) по-п'яте, принцип забезпечення слідчого (дізнавача) рекомендаціями з використання потенціалу спеціальних знань та новітніх науково-технічних засобів, значущих для судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування колабораційної діяльності;

6) по-шосте, принцип формування у слідчого (дізнавача) знань та умінь застосування кримінально-правових, кримінально-процесуальних та криміналістичних засобів нейтралізації й подолання протидії досудовому розслідуванню кримінальних проваджень зазначеної категорії.

Наступним етапом є визначення структури окремих криміналістичних методик. У цьому контексті безсумнівний інтерес ставить аргументація позиції В.М. Шевчука, відповідно до якої окрема криміналістична методика має складатись із таких елементів (блоків): 1) криміналістична характеристика кримінального правопорушення; 2) обставини, що підлягають з'ясуванню; 3) особливості виявлення ознак кримінального правопорушення й початку кримінального провадження; 4) типові слідчі ситуації та слідчі версії початкового етапу розслідування й програма дій слідчого щодо їх вирішення; 5) типові слідчі ситуації та слідчі версії наступного етапу розслідування й програма дій слідчого щодо їх вирішення; 6) організація й планування розслідування, взаємодія слідчого з іншими суб'єктами кримінального провадження; 7) особливості тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і забезпечувальних заходів; 8) заходи криміналістичної профілактики окремих видів і груп кримінальних правопорушень [14, с. 252–261].

Взаємозв'язок зазначених блоків структурних елементів методики продемонстровано як своєрідний ланцюжок пов'язаних етапів розвитку процесу виявлення, розслідування, профілактики кримінальних правопорушень, зміну інформаційно-пізнавальних моделей, що відображаються

такий процес як функціональну систему діяльносного типу, котра складається з певних блоків: «слідча ситуація» – «типові слідчі ситуації» – «алгоритм слідчих (розшукових) та інших дій» – «формування тактичних завдань розслідування та планування» – оптимальне поєднання слідчих (розшукових) та інших дій (тактичних комплексів), спрямованих на виконання завдань досудового розслідування».

Результати аналізу робіт В.В. Тищенко дозволяють дати розгорнуту структуру окремої методики розслідування, яка складається з наступних положень:

- криміналістичний аналіз вихідної інформації, який дозволяє віднести подію, що розслідується, до кримінально-релевантних подій певного типу (роду, виду) і відкриває можливість правильно обрати і використати необхідну методику розслідування з урахуванням особливостей конкретного злочину;

- використання криміналістичної характеристики злочинів відповідної категорії для висунення загальних і окремих версій, з'ясування характеру слідчої картини і напрямів пошуку слідів злочину і причетних до нього осіб;

- визначення предмета розслідування і кола обставин, що підлягають встановленню, а також їх уточнення, розширення або змінення в міру отримання нової доказової інформації і з'ясування ознак вчиненого злочину;

- оцінка слідчої ситуації, що склалася, віднесення її до типової ситуації і обрання програми розслідування, яка включає типові версії, типові тактичні завдання і алгоритми їх перевірки і вирішення;

- врахування особливостей змісту стратегічних і організаційно-тактичних завдань на початковому, наступному і завершальному етапах розслідування;

- використання в міру необхідності відповідних форм взаємодії слідчого з органами, що здійснюють ОРД, посадовими особами, спеціалістами та іншими;

- використання техніко-криміналістичних засобів і тактичних рекомендацій з урахуванням виду злочину, що розслідується, особливостей тактичних завдань і ситуацій про прийняті рішення щодо провадження певної слідчої дії або тактичної операції [13, с. 160–162].

В даній роботі ми пропонуємо основи методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, розроблену за вищезазначеними принципами. Крім того, під час її розробки враховувалися від-

мінні ознаки будь-якої методики, а саме, методика – це: програма практичної роботи; програма, котра здійснюється комплексами пізнавальних засобів, має цілеспрямований характер і містить оптимальну послідовність дій.

Тому порядок (програма, алгоритм) дій слідчого (дізнавача) під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України з урахуванням типових слідчих ситуацій і тактичних завдань має включати наступні слідчі (розшукові) дії як засоби їх розв'язання:

1) допит свідків. В більшості випадків указані кримінальні провадження судами розглядаються за спрощеною процедурою, з оцінкою здебільшого показань лише обвинувачених, відповідно до вимог, передбачених ч. 3 ст. 349 КПК України, або шляхом затвердження угоди про визнання винуватості. Правовою підставою для розгляду судом проваджень за спрощеною процедурою не може бути формальне визнання обвинуваченим своєї вини, тому ще через юридичну необізнаність вони можуть неправильно оцінювати свої дії. Тому під час допиту підозрюваних (обвинувачених) необхідно повно та достеменно з'ясувати наявність у їхніх діях як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак того кримінального правопорушення, яке обвинуваченим інкримінується, а також встановлювати інші обставини, що становлять предмет доказування. У разі часткового визнання вини обвинуваченими слід ініціювати перед судом зміну порядку дослідження доказів та розгляд справи у загальному порядку;

2) огляд:

– веб-сайтів та сторінок в соціальних мережах незаконно створених органів влади; відкритих каналів та груп на багатоплатформеному клауд-месенджері «Telegram»; засобів масової інформації, що працюють на тимчасово окупованій території України, та держави-агресора, що висвітлюють створення окупаційною владою псевдо-органів влади та містять ознаки злочинів проти національної безпеки України та відомості щодо кримінально-протиправної діяльності певних громадян України;

– веб-сайтів, сторінок в соціальних мережах громадськості (у тому числі окремих фізичних осіб), відкритих каналів та груп на багатоплатформеному клауд-месенджері «Telegram»; різноманітних засобів інформації, хостингу Youtube, що фіксують та висвітлюють воєнні злочини;

3) обшук з метою відшукування та подальшого вилучення: будь-яких засобів радіоелектронного зв'язку, які працюють з Інтернет мережею

за допомогою сім-картки або Wi-fi з'єднання, комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції; банківських карток; блокнотів, зошитів, аркушів паперу із іменами, номерами (мобільних телефонів та іншими номерами); системних блоків

4) проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

– аудіо-відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);

– зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) – виключно у кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини;

– зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України): терміналів мобільного зв'язку – комунікаторів, мобільних телефонів, смарт-фонів; серверів, електронних інформаційних ресурсів, у тому числі електронної пошти, сайтів, соціальних мереж, особистих сторінок різних користувачів, різноманітних програмно-технічних комплексів), месенджерів, програм для збереження даних (електронних сейфів), програм для запису телефонних розмов (REKK) чи інших даних (Google Диск), програм для створення видуманого листування певних абонентів (Fake Whats, iPhone Text Messages) тощо як засобів:

– аудіофіксації та відеозапису перебігу та обставин колабораційної діяльності, спілкування контрольованої особи з абонентом на тимчасово окупованій території;

– моніторингу життя колаборанта, який розробляється та перебуває в агентурному зв'язку зі спецслужбами країни-агресора, з'ясування кола його кримінальних, родинних, ділових та інших зв'язків, звичок, захоплень, форми колабораційної діяльності (повідомлення/листування, що здійснюється за допомогою електронних інформаційних систем – пристроїв мобільного зв'язку та месенджерів, таких як «Telegram», «Viber», «WhatsApp» про місцезнаходження військовослужбовців чи військової техніки ЗСУ з метою нанесення вогневого ураження);

– контролю під час фіксації протиправної діяльності особи, у комплексі з іншими НС(Р) Д: а) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (контроль за телефонними розмовами, SMS-повідомленнями, MMS-повідомленнями) за номером телефону, яким користується певний абонент; б) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу –

мобільного терміналу з певним номером телефону в мережі оператора зв'язку; в) аудіо- відеоконтроль розмов, інших звуків, рухів, дій, пов'язаних із колабораційною діяльністю або місцем перебування певного суб'єкта; г) візуальне спостереження для отримання відомостей про поведінку певного суб'єкта або тих, з ким він контактує в публічно доступних місцях, з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження; г) аудіо-, відеоконтроль місця, – під'їзду житлового будинку без відома її власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб;

– фіксації колабораційної діяльності після «реалізації» кримінального провадження, упередження спроб вчинити тиск на свідків, давати вказівки щодо інших форм протидії досудовому розслідуванню;

– розширення кола свідків, виявлення посібників, сприяння пошуку особи, яка переховується від органів досудового розслідування, а також:

– використання відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, під час вирішення питання про надання слідчим суддею дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування;

– використання відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, для виявлення осіб, які розшуковуються та яких, відповідно, оголошено в розшук (у тому числі в міжнародній).

5) судові експертизи:

однопредметні: комп'ютерно-технічні, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, портретні, фоноскопичні, експертизи відеозвукозапису, почеркознавчі;

комплексні: комплексні судово-криміналістичні експертизи відео-, звукозапису та судові лінгвістичні (семантико-текстуальні) експертизи мовлення за стенограмами або аудіо- чи відеозаписами, судові психолого-лінгвістичні.

Висновки даних експертиз можуть бути використані для доказування:

1) публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або установа в інформаційних повідомленнях, що містяться у ЗМІ, у мережі Інтернет, в усних розмовах, у переписці та ін., зафіксованих на матеріальних носіях – публічних висловлюваннях, виражених у формі закликів, що мають різноманітні граматичні форми вираження, таких як заклик-гасло, заклик-звернення, заклик-програма, оціню-

вально-мотивувальний заклик [8, с. 280-292]: до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора на тимчасово окупованих територіях, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1 ст. 111-1 КК України);

2) здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3 ст. 111-1 КК України);

3) дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК України);

4) виявлення ознак підключення до комп'ютерних мереж, наявності відвідування Інтернет-ресурсів, історії доступу до ресурсів мережі Інтернет тощо;

5) встановлення фактів і способів передачі (отримання) інформації в телекомунікаційних системах;

6) встановлення фактів і способів доступу до систем, ресурсів та інформації у сфері телекомунікацій;

7) ідентифікації виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) і підпису;

8) ідентифікації конкретного громадянина України, підозрюваного у вчиненні колабораційної діяльності за його об'єктивним зображенням.

Обов'язковим компонентом програм та алгоритмів дій слідчого (дознавача) щодо розв'язання слідчих ситуацій і завдань кримінального провадження є процесуальні рішення, зокрема:

1) визначення слідчої групи;

2) визначення групи прокурорів у кримінальному провадженні;

3) продовження строків кримінального провадження;

4) об'єднання матеріалів досудових розслідувань;

5) зміна правової кваліфікації кримінального правопорушення;

6) проведення слідчих (розшукових) дій на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування;

7) розсекречування матеріальних носіїв інформації;

8) повідомлення про підозру;

9) оголошення в розшук.

Прийняття процесуальних чи тактичних рішень, вирішення тактичних завдань досудового провадження потребує також і належного інформаційно-аналітичного забезпечення та звернення до джерел у тому числі й оперативної інформації.

Інформаційне забезпечення досудового розслідування як обов'язкового елементу відповідної методики представляє собою розгалужену складну систему, яка охоплює наступні напрями діяльності:

– аналіз зібраної органами правопорядку та Офісом Генерального прокурора статистичної інформації про стан, структуру та динаміку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України;

– аналіз інформації про обставини, способи вчинення ідеологічного та культурно-освітнього колабораціонізму, адміністративного та воєнно-політичного колабораціонізму, господарського (економічного) колабораціонізму;

– включення в процес аналізу та синтезу інформації, накопиченої в централізованих, статистичних, оперативних та інших обліках МВС України, а також інших органів правопорядку;

– використання відомостей, що містяться в базах даних, якими володіють інші державні органи та недержавні установи та організації (державна казначейська служба, банківські установи, пенсійний фонд, державна міграційна служба, бази даних обліку робочого часу співробітників, бази персоналізованого обліку доступу співробітника до яких-небудь інформаційних систем, бази даних систем відео нагляду за об'єктами, бази даних сеансів всіх видів послуг зв'язку, що надаються населенню, бази даних провайдерів, які здійснюють надання послуг Інтернет своїм користувачам та ін.);

– використання сучасних комунікацій для створення умов для логічного та технічного об'єднання різних інформаційних масивів при вирішенні обліково-реєстраційних задач.

Під час збору інформації про факт колабораційної діяльності органам правопорядку необхідно отримати відомості щодо подій, правопорушень, осіб, речей, документів та іншого майна, які підлягають обліку, та зв'язків між ними і підозрюваною особою.

Безумовно, в умовах розвитку збройної агресії до діючої системи інформаційно-аналітичного забезпечення виявлення та розслідування зло-

чинів даної категорії були доповнені наступні об'єкти оперативного контролю:

– військовослужбовці зс рф;

– колаборанти;

– інформатори, посібники;

– зрадники у тому числі з числа правоохоронних органів;

– члени ДРГ.

Крім того, в умовах збройної агресії суттєво змінено функціонал інформаційно-аналітичного забезпечення:

– організовано аналітичне відпрацювання абонентських номерів, якими можуть користуватися колаборанти;

– пошук для встановлення нових абонентських номерів колаборантів та інших осіб, у тому числі з відкритих джерел;

– запроваджено в роботу всіх ПОТЗ аналітичне відпрацювання інформації, отриманої за результатами заходів зі зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, з візуалізацією на карті місць дислокацій колаборантів, інформаторів тощо.

За допомогою продукту (телеграм БОТ) WAR-analytics здійснюється перевірка громадян на причетність до воєнних злочинів, виявлення колаборантів, військовослужбовців російських окупаційних військ та їх посібників, розшуку злочинців, безвісти зниклих осіб, викрадених транспортних засобів, телефонів тощо.

Особа перевіряється за масивами інформації, що міститься на інформаційних ресурсах МВС, НПУ, а також у відкритих джерелах, у тому числі з інформаційних ресурсів ПОТЗ:

• аналітична інформаційно-пошукова система «Антарес б», яка використовується працівниками ДОТЗ НП України;

• відокремлені інформаційні системи;

• мобільні телефони;

• транспортні засоби у розшуку;

• зв'язки з РОВ та НЗФ, рф;

• розшук тих, хто переховується від органів влади;

• офіційні інтернет-ресурси СБУ, ГУР МОУ, МінЮст;

• Центр «Миротворець»;

• Ресурс – ОРКІВ.НЕТ;

• Пошук фотозображення в мережі Інтернет.

Певне значення в процесі прийняття та реалізації слідчих рішень відіграє й інша інформація, яка міститься в наступних джерелах:

1) автоматизованих інформаційних систем, наприклад: інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної

поліції України», яка за своєю сутністю є інструментальним програмним засобом, що забезпечує інформаційно-аналітичну діяльність Національної поліції України, зокрема із формування баз (банків) даних, визначених ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію», та надає доступ до інформації, котра формується та об'єднується в Єдиній інформаційній системі МВС за певними ознаками;

2) довідкова та консультативна інформація, отримана від співробітників експертно-криміналістичних та інших судово-експертних установ, осіб, які володіють спеціальними знаннями;

3) інформація про трафік та контент, що міститься у відкритих базах даних та ресурсах (наприклад, Телеграм-боти: @info_baza_bot; @HowToFind_RU_bot; @vkfindface_bot; Опендата-бот; @getfb_bot; пошукові системи людей в мережі Інтернет за ім'ям, ніком, школою, адресою, електронною адресою, телефонному номеру та іншим параметрам: peekyou.com; pipi.com; webmii.com; ussearch.com; spokeo.com; infobel.com; zabasearch.com; paginebianche.it; yasni.de).

Звичайно, дані пошукачі за соціальними мережами не охоплюють абсолютно всі соціальні мережі, тому в окремих випадках більш раціонально здійснювати пошук напряму шляхом переходу на сайти соціальних мереж: Xing; Linked in; Twitter та ін.;

4) інформація, що міститься в мережі Інтернет;

5) інформація, розповсюджена різними ЗМІ;

6) інформація, отримана від представників громадськості, правозахисних організацій тощо;

7) відомості, надані органами влади та управління [3, с. 461–466].

Висновки. Формування видової окремої методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України дозволить вирішити такі задачі:

1) встановити положення, які складають основу виокремлення рекомендацій з досудового розслідування колабораційної діяльності як спеціальної форми державної зради з базової окремої методики розслідування;

2) визначити напрями досудового розслідування, які носять специфічний характер для колабораційної діяльності;

3) формалізувати підхід до розслідування колабораційної діяльності;

4) встановити закономірності виявлення колабораційної діяльності, а також об'єктів, на яких можуть бути виявлені сліди та слідові комплекси, котрі складають механізм кримінального правопорушення досліджуваного виду, сформувані комплекс рекомендацій з виявлення цих слідів, їх дослідження та перевірки достовірності;

5) розробити та описати загальний підхід до формування рекомендацій щодо поєднання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування колабораційної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабіков О.П. Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія і практика / Наук. -дослід. ін-т публіч. права. Київ: Норма права, 2023. 434 с.

2. Біла В., Сидорук А. Публічні заклики як доказ фактів колабораційної діяльності в семантико-текстуальних експертизах. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л.Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М.В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2023. С. 68–69.

3. Бондар В.С., Ріпа Ф.В. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у виявленні та розслідуванні колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сферах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 461–466.

4. Бондар В.С. Обставини що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Том XXXII. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 3–14.

5. Гловюк І.В. Архітектура КПК України в аспекті права ЄС: деякі прогнози. *Україна – ЄС: питання гармонізації кримінального та кримінального процесуального законодавства*: мат. Круглого столу (22 червня 2023 року) /упор. І.В. Гловюк, Н.Р. Лашук. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 77–83.

6. Сторова Т. Актуальні питання експертного психологічного дослідження у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти інформаційної безпеки України. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л.Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М.В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2023. С. 122–124.

7. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109602652>.

8. Кіщак Б.І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 37. 2023. С. 56–61.
9. Ковкіна Є.В., Свиридова Л.В., Дідушок Н.Я. Семантико-текстуальні дослідження закликів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 22. С. 280–292.
10. Кузьменко О.В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Електронне наукове видання «Аналітико-порівняльне правознавство»*. № 1. 2022. С. 336–339.
11. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р.О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р.О. Мовчана, В.В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
12. Тіщенко В.В. Криміналістика у період воєнного стану в Україні. *Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса-Львів, 28 вересня 2022 року): тези доповідей / відп. ред. Дмитро Кішко, Роман Заяць. Львів: Растр-7, 2022. С. 160–162.
13. Тіщенко В.В., Подобний О.О. Криміналістика: навчально-методичний посібник. Одеса: Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.
14. Шевчук В.М. Структура окремої криміналістичної методики: сучасні наукові підходи та перспективи досліджень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 31 (70). № 4. 2020. С. 252–261.